

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕТАПУ СТАНОВЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ УСТАНОВ

Окреслено перелік нормативно-правових актів, що характеризували етап становлення законодавства України у сфері діяльності науково-дослідних установ. Досліджено й проаналізовано зміст цих правових джерел. Зазначено, що їх прийняття стало основоположним кроком до покращення матеріально-технічного й організаційно-правового рівнів функціонування науково-дослідних установ. Зроблено висновок про велику кількість сфер правовідносин, які потребували свого врегулювання, що прямо пов'язувалося зі розгалуженою системою науково-дослідних установ.

Ключові слова: етап становлення, науково-дослідна установа, нормативно-правовий акт, орган публічної влади, правовідносини.

Постановка проблеми. Як відомо, правова держава – це ідеальна форма організації суспільства, де особлива увага приділяється таким процесам становлення та розвитку держави, як прийняття законів, підзаконних нормативно-правових актів задля забезпечення сталої діяльності суб'єктів публічного права та фізичних осіб в економічній, соціальній та політичній сферах суспільного життя. Правовий закон виступає юридичним засобом досягнення загальносоціальних інтересів і потреб населення, а сукупність способів, прийомів та операцій, спрямованих на його впровадження, – правотворчою діяльністю компетентних суб'єктів державної влади [1, с. 73]. Не є винятком і суспільні відносини, які виникають навколо наукової, науково-технічної, науково-педагогічної та науково-організаційної діяльності уповноважених на те суб'єктів господарювання.

Стан дослідження. Вивченню законотворчої та нормотворчої діяльності суб'єктів державного управління в різних сферах людської діяльності приділяли певну увагу такі учені, як Ю. Л. Бойко, В. В. Головченко, В. С. Журавський, А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, П. М. Рабінович, В. М. Селіванов, О. Ф. Скакун, С. В. Шевчук, Ю. С. Шемшученко, В. М. Платонов, Ю. А. Тихомиров та інші. Проте мусимо констатувати, що досі недостатньо досліджена правова

характеристика етапу становлення законодавства у сфері діяльності науково-дослідних установ, зокрема низки нормативно-правових актів у сфері функціонування науково-дослідних установ на території УРСР. Зазначені обставини обумовлюють актуальність статті, метою якої є аналіз нормативно-правової бази, що врегульовувала правовідносини на етапі становлення науково-дослідних установ.

Виклад основних положень. Основними кроками в бік підвищення матеріально-технічного й організаційно-правового рівнів функціонування науково-дослідних установ на території Української Радянської Соціалістичної Республіки було прийняття:

1) Радою Міністрів Української Радянської Соціалістичної Республіки постанови «Про стан та заходи для поліпшення роботи галузевих науково-дослідних установ і посилення їх впливу на підвищення ефективності виробництва» від 20 січня 1986 року № 13 [2]. Йшлося про своєрідний прояв моніторингу сфери наукової та науково-дослідної діяльності окремих суб'єктів господарювання державної та комунальної форм власності, який проявляється в зведенні інформації про технічний рівень саме виробництва товарної продукції, будівельних матеріалів й новітньої техніки, тобто науково-виробничих і науково-впроваджувальних установ у різних галузях народного господарства.

Практичний аспект такої діяльності відомчих закладів, установ чи організацій повинен був зосереджуватися в зіставленні отриманих статистичних даних із ситуацією, тобто відповідності розроблених методичних рекомендацій першочерговим потребам виробників:

– підвищення умов праці з точки зору виплати заробітної плати відповідно до встановлених критеріїв фінансування науково-дослідних установ;

– пришвидшення науково-технічного прогресу згідно з цільовими програмами, прийнятими Пленумом Центрального комітету комуністичної партії України;

– залучення провідних спеціалістів у відповідній сфері (технологів, агрономів, конструкторів та інших) тощо;

2) органами влади Союзу Радянських Соціалістичних Республік і Республіки Ісландії угоди між Урядом Союзу Радянських Соціалістичних Республік та Урядом Республіки Ісландії щодо наукового і технічного співробітництва, та консультації в сфері риболовства й досліджень живих ресурсів моря від 25 квітня 1977 року [3]. Такий міжнародний документ уповноважених представників від органів

влади наведених політичних адміністративно-територіальних утворень полягав у:

– врегулюванні державних інтересів щодо дослідження чітко обумовленої частини морського простору з метою поповнення продовольчого ринку та формування державного резерву з відповідних ресурсів моря;

– розробленні важелів впливу на окремих категорій товаровиробників у сфері рибного господарства, діяльність яких спрямована на отримання сировини для виготовлення готової товарної продукції з басейнів природних утворень, – північної частини Атлантичного океану (просторів моря);

– формуванні дієвих методів риболовства під час вилучення живих ресурсів із морського простору, а також проведення сумісних організаційних заходів міжнародного характеру з метою обміну досвідом у вказаній сфері людської діяльності;

– співпраці вітчизняних дослідних господарств, сільськогосподарських підприємств у сфері рибного господарства з відомчими закладами (установами, організаціями) в Республіці Ісландія з метою розробки спільних цільових програм у вказаному спрямуванні;

– створенні постійно діючої комісії, яка складатиметься з офіційних представників кожної сторони вказаних договірних зобов'язань та була уповноважена:

а) здійснювати моніторинг природних процесів у вказаному секторі;

б) провадити лабораторні дослідження біологічних середовищ, отриманих як експериментальні зразки з поверхні моря;

в) організувати транспортування технологів і біологів з метою сполучення місця реалізації науково-дослідних робіт і втілення методів риболовства, тобто прибережної зони і т. д.;

г) надавати товаровиробникам та дослідним господарствам у вказаному секторі економіки листи рекомендаційного характеру або ж здійснювати спільні заходи консультативного спрямування;

г) розробляти рекомендації міжнародних стандартів щодо виготовлення, транспортування та зберігання суб'єктами рибного промислу готової товарної продукції з відповідної сировини (живих морських ресурсів) тощо;

3) Міністерством охорони здоров'я Союзу Радянських Соціалістичних Республік положення «Про експертизу тимчасової непрацездатності у лікувально-профілактичних установах (зокрема у клініках

вищих медичних навчальних закладів, інститутах удосконалення лікарів і науково-дослідних інститутах)» від 14 липня 1975 року № 06-14/6 [4]. Йшлося про науково-методичне забезпечення науково-дослідної діяльності уповноважених осіб (судово-медичних експертів), які працювали у вищих навчальних закладах, лабораторіях, реабілітаційних центрах і регіональних представництвах із підвищення кваліфікації відомчого підпорядкування. Алгоритм дій спеціалістів у вказаній сфері людської діяльності, які володіють спеціальними знаннями та практичними навиками, зводився до таких перемінних відповідної системи:

- аналіз даних, отриманих з історії хвороби особи, яка перебуває на стаціонарному лікуванні у лікувально-профілактичних установах сфери управління Міністерства охорони здоров'я Союзу Радянських Соціалістичних Республік;

- зіставлення інформації, яка міститься у лікарняних листах (довідках), з отриманими відомостями під час амбулаторного спостереження за хворою особою в частині ідентифікації порушень функціонування опорно-рухового апарату чи інших функціональних розладів;

- залучення фахівців з інших закладів, установ, організацій у сфері охорони здоров'я з метою проведення комісійного обстеження хворої особи, яке потребує комплексного підходу (так, наприклад, унаслідок травми на виробництві у потерпілої сторони можуть спостерігатися психологічні розлади здоров'я, які потребують чіткої ідентифікації з метою застосування щодо останньої правильних методів і способів лікування);

- документальна фіксація результатів проведених досліджень (записи від імені лікаря у первинних медичних документах хворого);

- ініціація процедури притягнення підлеглих до дисциплінарної відповідальності за проступки, учинені під час виконання своїх функціональних обов'язків та у зв'язку з професійною діяльністю;

- збір інформації щодо фактів порушення встановлених вимог і стандартів у частині проведення експертиз тимчасової непрацездатності, а також випадків втрати бланків лікарняних листів (довідок) щодо тимчасової непрацездатності хворого з метою уникнення надання задалегідь неправдивої інформації роботодавцям тощо;

4) Радою Міністрів Української Радянської Соціалістичної Республіки постанови «Про створення в Київському політехнічному інституті проблемної науково-дослідної лабораторії з перетворення інформації для електронних цифрових обчислювальних машин в авто-

матизованих системах проектування» від 31 липня 1970 року № 394 [5]. Йшлося про реорганізацію, тобто утворення на базі міжвідомчого вищого навчального закладу структурного підрозділу спеціального призначення, що проявлялося у:

- проектуванні електронних систем у частині створення дієвих математичних алгоритмів їх функціонування в автономному режимі без участі сторонніх осіб, тобто людського фактора;

- розробці технічних приладів комунікації спеціалістів у вказаній сфері знань з електронно-обчислювальними машинами;

- створенні теоретичного підґрунтя для забезпечення реалізації наукової та науково-технічної діяльності працівників зазначеної лабораторії у напрямі створення відповідного формату інформації в електронному вигляді для зчитування автоматизованими системами проектування тощо;

5) органами влади Союзу Радянських Соціалістичних Республік і КНР (Китайської Народної Республіки) угоди «Про проведення Союзом Радянських Соціалістичних Республік та Китайською Народною Республікою спільних науково-дослідних робіт з виявлення природних ресурсів і перспектив розвитку виробничих сил басейну річки Амур і проектно-вишукувальних робіт щодо зіставлення схеми комплексного використання річки Аргунь і верхньої течії річки Амур» від 18 серпня 1956 року [6]. Формат таких договірних зобов'язань проявлявся в міжнародному співробітництві самостійних суб'єктів політичної арени задля створення так званого «альянсу науково-дослідної діяльності». Він зосереджувався у розробці спільного плану розвитку виробничого потенціалу річок Амур та Аргунь, а також поповненні корисних (природних) запасів кожного з учасників зазначеної угоди. Зокрема, це охоплювало:

- прорахунок економічних показників зональних виробництв, розташованих у басейнах зазначених природних водних потоках з точки зору їх рентабельності на внутрішньому ринку народного господарства й важкої металургії;

- розподіл сил і засобів сфери функціонування водогосподарського комплексу з метою усунення інтенсифікації руслових процесів річки Амур, що може призвести до її часткового або ж повного пересихання (негативного впливу на навколишнє природне середовище флори та фауни тощо);

- вивчення гідрометричних показників потоків річок Амур та Аргунь (тобто швидкості течії, глибини і т. д.);

– проведення фото-, відеофіксації процесів, що відбуваються в означених природних водоймищах з метою складання планів-схем у взаємозв'язку зі змінами в хронологічному порядку (йдеться про гідрометричні карти з відповідними позначеннями у часових проміжках задля встановлення відсоткового показника такого роду змін);

– забезпечення сталої діяльності окремих категорій товаровиробників та суб'єктів наукової діяльності, що розташовані в басейнах річок Амур і Аргунь, що проявляється у залученні осіб, які володіють спеціальними знаннями у сферах охорони природи та екології вод гідросфери, наданні спеціальних засобів для проведення лабораторних діагностик чи досліджень, оперативному транспортуванні цілих глибинних систем зняття інформації з водних ресурсів і т. д.;

– реалізацію проектних робіт, спрямованих на розробку науково обґрунтованих висновків щодо придатності басейнів перелічених водних потоків для провадження науково-дослідної роботи в частині розвитку рибного господарства й фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств такого виду господарської діяльності;

– проведення лабораторних діагностик з урахуванням особливостей руслу й течії вказаних природних водойм задля прорахунку місця розташування гідроелектростанцій з точки зору найвищого коефіцієнту корисної дії їх потужностей;

– ініціацію залучення людських ресурсів у сфері діяльності наукових установ, вищих навчальних закладів, дослідних організацій з метою проведення комплексних заходів із рекогносцирування місцевості, а саме: прибережних зон річок Амур і Аргунь, що дозволить сформулювати основні напрями науково-технічного забезпечення у вказаному секторі міжнародних відносин;

– планування та проведення експедицій із залученням посадових осіб сфери функціонування міністерства закордонних справ, економічного розвитку та інфраструктури; вищих навчальних закладів, що проводять науково-пошукові роботи; науково-дослідних і науково-впроваджувальних установ тощо.

Висновки. Звичайно, окреслений перелік нормативно-правових актів, що свого часу врегулювали питання становлення, відтак і діяльності науково-дослідних установ, не претендує на вичерпність. Однак, резюмуючи викладене, можемо стверджувати про різноплановість змісту досліджених правових джерел, що пояснюється великою кількістю сфер діяльності згадуваних науково-дослідних установ: це і моніторинг окремих сфер наукової та науково-дослідної

діяльності суб'єктів господарювання державної та комунальної форм власності, і наукове та технічне співробітництво, консультації в сфері риболовлі й досліджень живих ресурсів моря, і науково-методичне забезпечення науково-дослідної діяльності уповноважених осіб (судово-медичних експертів), які працювали у вищих навчальних закладах, лабораторіях, реабілітаційних центрах і регіональних представництвах із підвищення кваліфікації відомчого підпорядкування, і діяльність, пов'язана з перетворенням інформації для електронних цифрових обчислювальних машин в автоматизованих системах проектування тощо.

---

1. Дрейшев Б. В. Правотворческие отношения в советском государственном управлении / Б. В. Дрейшев. – Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1978. – 171 с.

2. Про стан та заходи для поліпшення роботи галузевих науково-дослідних установ і посилення їх впливу на підвищення ефективності виробництва: Постанова, Перелік Ради Міністрів УРСР від 20.01.1986 № 13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/13-86-п>

3. Угода між Урядом Союзу Радянських Соціалістичних Республік та Урядом Республіки Ісландія щодо наукового і технічного співробітництва, та консультаціям в області риболовства й досліджень живих ресурсів моря: Міжнародний документ органів влади СРСР та Ісландії від 25.04.1977 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/>

4. Про експертизу тимчасової непрацездатності у лікувально-профілактичних установах (в тому числі у клініках вищих медичних навчальних закладах, інститутах удосконалення лікарів і науково-дослідних інститутах): Положення органів влади СРСР від 14.07.1975 № 06-14/6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0006400-75>

5. Про створення в Київському політехнічному інституті проблемної науково-дослідної лабораторії по перетворенню інформації для електронних цифрових обчислювальних машин в автоматизованих системах проектування: Постанова від 31.07.1970 № 394. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/394-70-п>

6. Угода про проведення Союзом Радянських Соціалістичних Республік і та Китайською Народною Республікою спільних науково-дослідних робіт з виявлення природних ресурсів і перспектив розвитку виробничих сил басейну річки Амур і проектно-вишукувальних робіт щодо зіставлення схеми комплексного використання річки Аргунь і верхньої течії річки Амур: Міжнародний документ органів влади СРСР та Китаю від 18.08.1956 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/156_035

Заяц Р. Я. Правовая характеристика этапа становления законодательства в сфере деятельности научно-исследовательских учреждений

Обозначен перечень нормативно-правовых актов, которые характеризующих этап становления законодательства Украины в сфере деятельности научно-исследовательских учреждений. Проанализировано содержание указанных правовых источников. Установлено, что их принятие стало основополагающим шагом к улучшению материально-технического и организационно-правового уровня функционирования научно-исследовательских учреждений. Сделан вывод о большом количестве сфер правоотношений, требовавших урегулирования, что прямо связывалось с разветвленной системой научно-исследовательских учреждений.

Ключевые слова: этап становления, научно-исследовательское учреждение, нормативно-правовой акт, орган публичной власти, правоотношения.

Zajac R. J. The legal description of the stage of legislation formation in the sphere of research institutions' activity

The article outlines a list of legal acts that characterize the stage of legislation development in the sphere of research institutions' activity. The content of the legal sources is researched. It is concluded that a large number of areas of legal relations that needed their settlement, was directly associated with an extensive system of research institutions.

The legal state is defined as an «ideal» form of social organization, with particular attention paid to such processes of formation and development of the state as the adoption of laws, legal acts that ensure sustainable activities of subjects of public law and individuals in the economic, social and political sectors of public life. The legal act operates as a legal means of achieving general social interests and needs, and the set of methods, techniques and operations aimed at its implementation, is defined as the law-making activity of the competent bodies of state power. Social relations that arise around scientific, technical, educational, and scientific organization of authorized entities are examined as a part of legal state.

The list of legal acts that used to regulate the issue of development, and, therefore, of research institutions is not meant to be exhaustive. The diversity of content of the examined legal sources, is explained by quite a large number of spheres of the scientific research institutions' activity: monitoring of certain spheres of scientific and research activities of entities of state and municipal ownership, scientific and technical cooperation, consultations in the field of fishing and research of marine living resources, scientific provision of research activity of authorized persons (forensic experts) working at universities, laboratories, rehabilitation centers and regional offices, activity connected with the transformation of information for electronic digital computers in automated systems of designing.

Key words: phase of development, research institution, a legal act, public authorities relationship.

Стаття надійшла 30 грудня 2014 р.